Feminist eleştiriden erkeklik çalışmalarına ve Foucault’ya

Dr. Zeliha Kuruducu

Doktora okuma notları · Edebiyat kuramı, toplumsal cinsiyet ve iktidar

Bir edebiyat tarihinde “insan deneyimi” diye anlatılan şey kimin deneyimidir? Feminist edebiyat eleştirisi üzerine okumalarıma bu soruyla dönüyorum. Bir kadın yazarın eserini okuma listesine almak, o eserin daha önce hangi ölçütlerle önemsiz sayıldığını açıklamaya yetmez. George Eliot, Brontë kardeşler ve Mary Shelley gibi yazarların eserlerini sonradan gelişen feminist eleştiriyle birlikte okurken iki ayrı tarih belirir. Biri kadınların yazma ve yayımlanma koşullarının, diğeri bu eserlerin değerini tartışmak için kullandığımız dilin tarihidir.

Irk, sınıf ve cinsellik tartışmaları, “kadınların deneyimi” ifadesindeki çoğulu yeniden düşünmeyi gerektirir. Hangi kadınların deneyimleri birbirinin yerine konuşabilir? Postyapısalcı eleştirinin dil sorusunu buraya taşıması benim için önemliydi. Bir anlatıda kime söz verildiği kadar, o kişinin sözünün hangi adla tanındığı da önem taşır. Aynı itiraz bir karakterin ağzında aklın, diğerinde aşırılığın işareti sayılabilir. O ayrımı kimin yaptığına bakmak, okuma biçimimizi değiştirir.

Erkeklik çalışmalarıyla karşılaştığımda başlangıç sorum da değişti. Erkekliği kadınlığın karşıtı olarak tarif etmek, erkekler arasındaki eşitsizlikleri nasıl açıklayabilir? Connell’in erkeklikleri çoğul düşünmesi burada işe yarar. Bir erkek, başka erkekler karşısında kendisine tanınmayan bir yetkiyi farklı bir ilişkide kullanabilir. Hearn’ün şiddet üzerine çalışması bu yüzden davranışın gerçekleştiği ilişkiyi araştırmaya çağırır. Kim kime ne yapabilir ve eylemin sonuçlarını kim taşır?

Tim Edwards’ta beni asıl durduran, erkeklerin toplumsal konumlarındaki değişimle o konumu nasıl deneyimledikleri arasındaki ayrımdı. Bir karakterin güçsüzlük duygusu, yakın okuma için başlı başına önemlidir. Çevresindekilerin hangi kararlarını belirleyebildiği ise ayrı bir inceleme gerektirir. Bu iki soruyu birlikte sormak, bir erkeğin kırılganlığına kulak verirken başkaları üzerinde kullandığı iktidarı da görebilmeyi sağlar.

Foucault’nun Cinselliğin Tarihi’nin ilk cildinde sorduğu soru bu okumalara başka bir yön açar. Cinsellik konusunda kimi susturdukları kadar, kurumların kimi konuşmaya çağırdığına da bakmak gerekir. Bir deneyimi adlandırmak, kayda geçirmek ve sınıflandırmak, o deneyimi yaşayan kişinin nasıl bir özne olarak bilinebileceğini etkiler. Soykütüğünün edebiyat okuru için değeri burada belirginleşir. Doğal kabul ettiğimiz bir kimlik kategorisinin hangi tarihsel sorulara cevap olarak kurulduğunu araştırabiliriz.

Bugün bu üç okumayı aynı sayfada buluşturan şey, bir metne yöneltebileceğim üç farklı sorudur. Kimin deneyimi anlatılmaya değer bulunuyor? Birinin kendini güçsüz hissettiği yerde başkalarının hareket alanı nasıl değişiyor? Bir kişiyi tanımak için kullandığımız adlar kimin bilgisinden geliyor?

Okuma kaynakları · Gill Plain ve Susan Sellers (haz.), A History of Feminist Literary Criticism (2007). R. W. Connell, Masculinities (1995). Jeff Hearn, The Violences of Men (1998). Tim Edwards, Cultures of Masculinity (2006). Michel Foucault, The History of Sexuality, Volume I, çev. Robert Hurley (1978).